

Ställ tillbaka stolarna!

**En vetenskaplig essä om maktrelationen mellan
ordinarie personal och vikarier på förskolan**

Av: Bualoi Radetun

Handledare: Elinor Hållén
Södertörns högskola
Interkulturell lärarutbildning mot förskolan, erfarenhetsbaserad.
Utbildningsvetenskap C.
Självständigt arbete 15 hp
Höstterminen 2019

SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA | STOCKHOLM
sh.se

Abstract

In my essay, I describe a situation that happened at a preschool during my service as a replacement childcare worker. There I address some issues that deal with power relations in preschool, exercise of power and how it can affect children in their free play. In my story, a regular staff, claims some local rules that I think are contrary to curriculum rules on children's development. I myself do participate in the event. I feel at a disadvantage in what's going on. The purpose of this scientific essay is to analyse power relationships within preschool from different perspectives using some scientific theories. One is the theory of power that Foucault presents in *Monitoring and Punishment*, a study in everyday life's drama by Goffman and the other is status change concept by Johnstone. I reflect on what has happened and find that I too may have neglected colleagues and been able to make them feel inferior in certain situations. This discovery I will bring with me and act differently in future similar situations.

Keywords: Foucault, Panopticon, power practice, Goffman, roles, free play, reflection, replacement worker

Sammanfattning

I min essä beskriver jag en situation som hände på en förskola under min vikarietjänst. Där tar jag upp några frågeställningar som handlar om maktrelationer inom förskolan, maktutövning och hur dessa kan påverka barnen i deras fria lek. I min berättelse hävdar en ordinarie personal några lokala regler som jag tycker står i strid med läroplanens regler om barns utveckling. Jag är själv med under händelsen. Jag upplever mig vara i underläge i det som händer. Syftet med denna vetenskapliga essä är att analysera maktrelationer inom förskolan ur olika perspektiv med hjälp av några vetenskapliga teorier. De är dels den maktteori som Foucault presenterar i *Övervakning och straff*, en studie i vardagslivets dramatik av Goffman och dels statusväxlingsbegrepp av Johnstone. Jag reflekterar över vad som hänt och finner att även jag kan ha negligerat kollegor och kunnat få dem att känna sig underlägsna i vissa situationer. Denna upptäckt kommer jag att ta med mig och agera annorlunda i framtida liknande situationer.

Nyckelord: Foucault, Panopticon, maktutövning, Goffman, roller, fri lek, reflektion, vikarie

Innehållsförteckning

1. Inledning och bakgrund.....	1
2. Leken på gården.....	2
3. Etiska överväganden.....	5
4. Syfte.....	6
5. Frågeställning.....	6
6. Metod och teori.....	7
7. Reflektionsdel.....	9
7.1. Vad är makt?	9
7.2. Foucaults Panopticon - principen	11
7.3. Aktörsroll och maktutövning.....	12
7.4. Statusväxling.....	15
7.5. Vidare reflektion över händelsen.....	17
7.6. Varför avbryts leken?	22
8. Slutord.....	23
Referenser.....	26
Bilaga.....	28

1. Inledning och bakgrund

Jag har under hela min uppväxt i Thailand, som är mitt hemland, blivit van vid den auktoritära makten. Vi har där fått underkasta oss de människor som har en högre status, till exempel som elev under läraren. Eleven får inte säga emot läraren under några som helst omständigheter, oavsett om läraren bevisligen har fel. Maktrelationer och status är totalt annorlunda i Sverige. Det är som natt och dag om man jämför med hur det är i Thailand. Där de som har låg status eller låg position hamnar oftast i vanmakt under en mer auktoritär roll eller status. De med lägre status får inte en chans att ta upp och föra diskussioner, ifrågasätta eller överklaga något som är sagt, gjort eller beslutat. I Sverige har man helt andra maktrelationer mellan de olika statusnivåerna. Man kan nästan jämställa det med skillnaden mellan en diktatur och en demokrati. Här i Sverige får alla fritt ta upp en diskussion om man anser att något är fel och på så sätt får man chansen att påverka slutresultatet. Man kan också ifrågasätta sin lärare om man anser att denne har gjort fel.

Den strikta auktoritära kulturen under min uppväxt har format mig som person. Det har blivit så inpräntat i mig att man inte får säga emot eller diskutera med en överordnad i så hög grad att man som person till slut inte vågar ta upp en diskussion. Det sitter så djupt rotat inom mig och det kom som en chock att man i Sverige får göra så. Jag har fortfarande svårt för att öppet diskutera vad jag vill med de som har "högre" status än mig, såsom lärare, arbetsledare eller chefer.

Jag har jobbat som barnskötare i 10 år och är snart färdig med min förskolläraryt utbildning. Under min långa arbetslivserfarenhet inom förskoleverksamheten och under utbildningstiden har jag försökt att släppa på synen av det djupt rotade auktoritära systemet som finns inom mig. Jag försöker att jobba bort känslorna och arbetar på att föra diskussioner med de som har högre rang än mig. Men jag har fortfarande problem ibland med att våga ta för mig och starta diskussioner när jag kommer till en ny miljö. Detta fungerar bättre i en trygg miljö som jag är van vid och där jag känner kollegorna och kan rutinerna. Då vågar jag mer öppet diskutera vad jag tycker och tänker om saker runt omkring. Denna kulturella bakgrund präglar till viss del det dilemma jag presenterar i min essä.

2. Leken på gården ¹⁾

”Allt stort som skedde i världen skedde först i någon fantasi.”

Astrid Lindgren

Det är fredagseftermiddag en varm och skön höstdag. Solen skiner på hela förskolegården. Man får höstkänsla och luften känns frisk och kall. Det ser fuktigt ut i den stora sandlådan som omringar den stora lekställningen som jag har gått ut till med en liten pojke i väntan på de andra. Sanden är perfekt för barnen att göra sandkakor med. Efter eftermiddagens lässtund går vi ut med alla barn som är vakna. Jag går runt med den lilla pojken som håller min hand, han vill att vi ska sätta oss i sandlådan eller gunga. Vi går runt lite till eftersom pojken inte riktigt bestämt sig för vad han vill göra, sedan sätter jag mig på ett trästaket som finns bredvid lekställningen i kanten till sanden i den ljumma höstsolen. Efter en liten stund ser pojken alla de nyvakna barnen som precis kommit ut till sandlådan intill tillsammans med en pedagog. Han går då bort och sätter sig med de andra barnen och börjar gräva i sanden med en spade medan jag sitter kvar vid staketet och tittar på.

Bakom mig hör jag röster. Jag tittar bakåt. Precis bakom mig finns en stor grön leksakslåda, och på leksakslådan sitter det fast ett långt blått rep. På lådan håller två pojkar, Kalle och Adam, på att leka med två stolar som de har ställt ovanpå lådan. De försöker knyta fast de två stolarna med det blåa repets lösa ände för att sedan linda repet runt stolarna. Då får de syn på mig som sitter precis bredvid där de leker. Jag frågar lite undrandes ”Ni tänkte väl inte sitta på stolarna? För jag är lite orolig att ni ska välta omkull”. Då svarar Adam ivrigt ”Nej då, det här är vår last som vi ska släpa med vårt skepp”. Jag blir väldigt imponerad av deras idé och tänker för mig själv att det faktiskt är väldigt kreativt av dem att komma på att de ska ha en liten båt med ett par stolar på som släp efter skeppet.

Sen frågar Kalle mig samtidigt som han pekar på lekställningen, som föreställer deras skepp. ”Vill du vara med på vårt skepp, fröken? ”. ”Ja, gärna” svarar jag. Jag vill inte gärna avbryta leken just nu då jag vill se vart den tar vägen, så jag följer efter Adam och Kalle medan de springer upp på skeppet och visar mig vart jag ska sätta mig. ”Nu åker vi mot havet!!” skriker Adam och sträcker upp handen rakt upp i luften med knuten näve, medan jag sätter mig på min plats, som de har visat mig på golvet. ”De där stolarna är en del av vårt släp. Vi tar dem med

---

¹⁾ Berättelsen bygger på hemtentan ”Att beforska förskolan”

oss på vår utflykt” säger Kalle. Adam står längst fram vid ett roder som finns med i lekställningen och gungar med samtidigt som han snurrar på rodret. Kalle står vid en stor röd kikare som finns på bakkdelen av lekställningen ovanför rutschkanan, ivrigt kikandes efter något att upptäcka. Han tittar åt sidorna, uppåt och sedan nedåt.

Kalle ropar nu medan han tittar in i kikaren ”Jag ser många hajar! De är precis under båten!” Han hoppar nästan bakom kikaren när han tittar i den. När Adam hör så svarar han ”Ja, ja, jag styr åt andra hållet så att vi slipper alla hajarna” och kränger med hela kroppen och grimaserar så det ser ut som han tar i medan han snurrar på rodret. Helt plötsligt skriker Kalle frågandes ”Kan du stanna båten en liten stund, Adam?” och tittar upp mot Adam. ”Ja, men vänta lite, inte direkt just nu. Om 100 minuter kan vi nog stanna” svarar Adam medan han tittar på sin arm och låtsas att det är en klocka där.

Efter en liten stund säger Adam ”Nu är båten stannad, vill du kasta ner ankaret, eller? Du som sitter längst bak ju” och viftar med armarna som om han vinkar till Kalle.

Kalle tittar upp samtidigt som han kollar efter hajarna över staketet ”Okej, det kan jag göra!” Kalle gör en handrörelse och låtsas kasta ner ankaret i vattnet samtidigt som han säger ”Plums”. Nu vänder sig Kalle mot Adam och frågar ”Adam, jag tycker att vi behöver de där stolarna för att sätta oss, ska vi gå och hämta dem?” och pekar på deras släp som de har stolarna på. ”Ja, det gör vi! Vilken bra idé!” svarar Adam samtidigt som han sakta springer mot lekställningens bakdel där Kalle möter honom för att hoppa ner mot den gröna lådan. De båda springer sen iväg för att hämta de två stolarna. Sedan ställer de en vid rodret till båtkaptenen och en vid kikaren. Då helt plötsligt ser Kalle mig sitta där utan stol.

Kalle vänder sig då om till Adam: ”Vänta, vi måste hämta flera stolar. Fröken har ingenstans att sätta sig”. Han tittar mot mitt håll och pekar på mig. När jag hör vad Kalle säger till Adam samtidigt som jag ser att Kalle pekar på mig, ler jag mot dem och blir så glad och imponerad på samma gång. De är så omtänksamma om sin omgivning även i sin lek.

Adam svarar nickandes: ”Ja, vi går och hämtar flera stolar så att alla och några fler får åka med om de vill”.

Båda två springer till en lekstuga på gården där stolarna finns och hämtar två stolar till, en till mig och en till någon annan gäst som skulle vilja hänga med på skeppet.

Jag sitter och lyssnar samtidigt som jag iakttar Adam och Kalle och drunknar i mina egna tankar. Jag tycker det är så härligt att få vara med och se deras lek utvecklas. Jag är imponerad av att de ens kan komma på nya saker hela tiden för att bygga upp sin lek. Exempelvis kommer de på att pussla ihop stolar med en låda för att sedan koppla ihop den med lekställningen. Jag tycker det är så fascinerande att få se Adams och Kalles sociala samspel med varandra. Deras idéer och fantasi flyter ihop utan konflikter.

Efter att alla har fått varsin stol att sätta sig på så börjar Kalle att sjunga *“Sjöööva Fabbe fajfajs fa är minsann en sju sädele kal ...”* nu hänge även Adam på sången *“kling alla hav han fa och fa, tjohej hade lattan lej Men då, va stå på? Fabbe blev plötslit blek och gjå. Oj då, va stå på? Oj oj oj oj ojoj!.....”*. Nu ser jag också att Adam börjat dansa och sjunga samtidigt som han styr med rodret och Kalle famnar om en stolpe på lekställningen som om han klättrade på en mast samtidigt som han sjunger. Jag känner mig så glad att se dem så glada och så uppspelta i leken. Det syns på dem att de sjunger sången med glädje om och om igen.

Nu ser jag en barnskötare, Jessica, komma ut från avdelningen till förskolegården. Hon sätter sig vid den lilla inramade sandlådan intill lekställningen, där den yngre gruppen av nyvakna barn leker. Jessica tittar upp när hon hör sången och får syn på alla stolar som Adam och Kalle ställt ut runt om inne i den fyrkantiga lekställningen. Hon säger då till Adam och Kalle mitt i deras sång: ”Ni får inte ha stolarna där. De ska vara i lekstugan. Ni måste ställa tillbaka dem, nu!” med en vänlig men bestämd röst. Alla barnen som nu sjunger med i sången runt om lekställningen slutar sjunga och tittar då på Jessica och sedan på varandra. Jag funderar på om Jessica ser att jag är med i Kalle och Adams lek. Skall jag säga till henne att jag tillåtit Kalle och Adam att leka med stolarna? Jag tycker ju att den fria leken är väldigt viktigt i bland annat barnens utveckling av det sociala spelet och för deras övningar för framtida problemlösningar. Det är därför jag inte har avbrutit leken. Dessutom tycker jag att det är så spännande att få iaktta hur hela leken utvecklas. Men jag vågar inte säga till eftersom jag bara är vikarie. Efteråt fortsätter Jessica vidare med att baka sandkakor med de andra yngre barnen i sandlådan.

Efter tillsägelsen tittar Adam och Kalle på varandra med förvånade ansiktsuttryck blandat med besvikelse. Jag tyckte det var synd att Jessica lade sig i leken genom att säga till dem att ställa tillbaka stolarna. Här kändes det i magen på mig att det var som om Jessica också trampat på mig. Jag har ju indirekt tillåtit Kalle och Adam att få leka med stolarna då jag är med i deras

lek och inte själv haft någon invändning mot att dom använder stolarna. Hon måste ha sett mig, så varför sa hon inget till mig innan hon fattade sitt beslut tänker jag.

Det syntes på Kalle och Adam att båda två blev ledsna och besvikna. Adam säger då lite lågt till Kalle, ändå så högt att jag hör från min plats: ”Ja, vi måste faktiskt städa nu och ställa tillbaka stolarna” och rycker på axlarna. Kalle svarar bara med ett: ”Mm” medan han tittar på Adam lite frånvarande, som om han är i sina egna tankar. Sedan fortsätter Kalle och Adam ändå att leka vidare då de är så inne i lekens spännande händelser, men inte med lika stor entusiasm som de har haft ögonblicket innan. Då tittar Jessica upp mot dem igen och ser att de fortfarande leker. Hon ropar en gång till, samtidigt som hon håller upp hela handen och pekar mot barnen och säger: ”Jag har ju sagt att ni ska ställa tillbaka stolarna i lekstugan!”, men med lite högre röst än första gången.

Mina tankar går, men jag säger inget. Jessica har redan fattat sitt beslut och jag vill inte argumentera mot henne, eftersom jag bara är vikarie. Jag vill framför allt inte göra det inför barnen. Jag får iaktta hur det slutar istället, tänker jag. Då reser Kalle och Adam sig snabbt upp och börjar plocka ihop alla stolarna och de leksaker som de har till hjälp för leken. Sedan hjälper de varandra att bära tillbaka stolarna till lekstugan och lägga undan leksakerna de tagit ut från den stora gröna lådan, som var deras släp. Deras lek har nu blivit avbruten och de verkar ha svårt att återuppta samma lek igen. Adam och Kalle går nu runt längst med staketet på gården för att försöka komma på vad de ska göra eller leka med istället.

3. Etiska överväganden

Platsen och de personer som jag har använt mig av i min berättelse har jag neutraliserat genom att använda fingerade namn. Tid och årstid har jag också bytt ut för att dölja var och när dilemmat utspelade sig. (se konfidentialitetskravet, Vetenskapsrådet, 2002, s 12) Syftet med studien är att reflektera över mitt eget agerande, men aldrig att hänga ut någon. Jag har försökt att beskriva händelseförloppet så att läsarna ska kunna få en så bra helhetsbild och förståelse för situationen som möjligt.

4. Syfte

Maktutövning är en central punkt i mitt dilemma, där barnen i berättelsen blev störda mitt i deras fria lek. Den situation som jag har valt att belysa är maktrelationer och maktutövning och när maktrelationer kan uppstå. Olika maktrelationer kan uppstå i vilken situation som helst, till exempel i en matsituation, ett blöjbyte eller under av- och påklädning och så vidare. Jag vill fördjupa mig lite mer utifrån min berättelse och hur maktutövning kan påverka barnen i deras fria leksituation och för en underordnad vikarie.

Syftet med min vetenskapliga essä är att undersöka maktförhållanden inom förskolan, och samtidigt titta närmare på personalens olika statusroller i yrkeskategorierna. Jag vill också utforska hur informell och formell makt kan synliggöras i en situation. Senare kommer jag att reflektera över hur situationen skulle kunna ha hanterats på andra sätt.

Alla förskolor runt om i landet behöver kalla in vikarier för att ersätta ordinarie personal när de inte kan vara i tjänst. Det är därför jag tycker det är viktigt för mig att kunna dela med mig av mina tankar och förhoppningsvis inspirera andra att se på vikarier ur andra perspektiv. De bidrar inte bara med att fylla ett tomrum. De kan också bidra med andra kunskaper och erfarenheter och på så sätt ge input till förbättringar i förskolans verksamhet. Därför bör den ordinarie personalen ta väl hand om dessa vikarier utifrån och inkludera dem i personalens gemenskap och visa dem mer förståelse och respekt.

5. Frågeställningar

Följande frågeställningar vill jag undersöka och belysa från olika perspektiv.

- Hur kan maktrelationerna mellan medarbetare på en förskola se ut? Vad är det som påverkar maktrelationer?
- Hur kan formell och informell makt bildas och status utvecklas?
- Varför agerade personerna i berättelsen som de gjorde och vilka andra alternativ kan vi föreställa oss?

6. Metod och teori

I min vetenskapliga essä använder jag mig av min egen upplevda händelse genom att gestalta en situation på en förskola där jag arbetat. Jag reflekterar över händelsen både på egen hand och med hjälp av klasskamrater och handledare och genom att skriva och få se min egen berättelse i text kan min egen reflektion bli mer effektiv. Som Maria Hammarén (2005) uttrycker det ”Att använda skrivande som metod för reflektion i arbetslivet syftar till att stärka den inre och yttre dialogens växelverkan. Det handlar dels om att värna kvaliteten på den yttre dialogen; att se till att den blir rik och nyanserad. När den inre dialogen möter den yttre hämtar vi kunskap från arbetets praktik och låter dagsljuset flöda över påstående världen med kontextuell, situationsbunden, kunskap.” (Hammarén 2005 s.27–28)

Valet av att skriva en essä för att belysa en händelse och sedan bearbeta den är en ganska naturlig form för att förstå sitt eget och andras agerande och dra slutsatser av denna lärdom. Detta beskrivs på ett bra sätt av Bech-Karlsen enligt nedan.

“Essän är öppen och sökande, sinnlig och reflekterande. Den knyter samman berättelse och reflektion. Essän är - i likhet med berättelsen - en utmaning för den som vill förmedla sin erfarenhet. Men det är en utmaning för de försigkomna. Kanske kan man säga att berättelsen är den plats där man börjar, medan essän är den plats varifrån man fortsätter.” (Bech - Karlsen 1999 s.45)

Genom att undersöka sin berättelse med essä skrivande gör att man får kommunikation med sin egen text som Bech Karlsen nämnde att “För även om författaren inte söker kommunikation, kommer verket att göra det. Texten ingår alltid i många slags dialoger, antingen skribenten önskar det eller ej.” (Bech - Karlsen 1999 s. 64)

Jag får samtidigt chansen att få distans till dilemmat och bearbeta mina tankar i skriftlig form under en längre period. Jag kan då belysa situationen ur olika perspektiv och förstå den bättre. Som Hammarén (2005) betonar, ” Vi kan inte iaktta oss själva utan distans. Utan det medvetna arbetet med språket blir orden alltför välbekanta och nära, formade som de är av vår individuella erfarenhet. Men språket både bär våra erfarenheter – och gör dem tillgängliga för tanken”. (Hammarén 2005 s.14)

Genom att jag har fått skriva ner det som hänt och läsa mina egna ord har jag fått möjligheten att se situationen ur nya perspektiv. Samtidigt har jag fått vägledning genom samtal med klasskamrater, följt handledarens skriftliga såväl som muntliga vägledning och fått användning av de olika vetenskapliga teorier, perspektiv och begrepp som jag bedömt kan belysa det som jag undersöker här.

Dessa teorier är främst Foucaults teori om övervakning och straff i samhället, en studie i vardagslivets dramatik av Goffman och statusväxlingsbegreppet från Johnstone. Dessa har varit oerhört viktiga verktyg för att hjälpa mig att kunna se och använda många olika perspektiv. Med det som stöd kan jag blicka tillbaka och reflektera över situationen. Genom att ha lärt mig reflektera över olika situationer jag upplevt, känner jag att jag kommer att få en bra grund i min vidare utveckling. I den skrivprocess som jag har använt mig av har Alsterdal påpekat att ”Den estetiska lärprocessen ser jag i växlingar mellan att berätta och reflektera, i att gestalta en berättelse och arbeta med en komposition av olika perspektiv och med en fantasi som gör att vi hittar oväntade infallsvinklar.” (Alsterdal 2014 s.54) Jag ser det som hon beskriver som ”den estetiska lärprocessen” som mycket viktig i vårt arbete, viktigt både för att hjälpa barnen utvecklas och för att själva utvecklas

“Erving Goffman (1922–82) var professor i antropologi och sociologi i Pennsylvania” (Goffman 1959) Jag använder mig av Goffmans rapport, Jaget och maskerna - en studie i vardagslivets dramatik för att belysa maktutövning i min berättelse. Under min reflektion där jag beskriver maktutövning, nämner jag ganska mycket om rollerna för aktör och publik, som jag har hämtat ifrån Goffmans rapport. Det vill säga att en aktörs roll är “ Den roll som en individ spelar är anpassad till de roller som spelas av de andra närvarande individerna och samtidigt utgör de andra också publiken.” (Goffman 1959, s.9)

Keith Johnstone är en brittisk regissör, dramatiker och pedagog. (Johnstone 2015) Jag använder hans pedagogik och lärosätt om statusväxlingsbegreppet för att undersöka situationen.

7. Reflektionsdel

Janus är en mångfasetterad gud i romersk mytologi som avbildas med två ansikten. Det ena ansiktet som tittar bakåt är en symbol att man ska reflektera det förflutna som hände, och det andra ansiktet som tittar framåt är symbol för att man sikta in sig mot framtiden. Man lär sig av de misstag som man gjorde i de förflutna, och använder sig av det i reflektion för att sedan ta det som en lärdom för att kunna förbättra sig i framtiden. (Saknar källan)

7.1 Vad är makt?

Makt finns överallt i vårt vardagsliv. Det är inte så lätt att prata om makten, eftersom den är så mångsidig och finns omkring oss mer eller mindre synligt. Att en polis utövar makt är en lättare form att se och som man inte kanske blir lika rädd för, men om en makt utövas mer utan att den syns så kan den vara mycket mer skrämmande. Makt finns också mer vardagligt utan att vi tänker på det, det kan handla om att be sina barn att ta på sig skorna och bestämma vilka skor denne ska ha på sig. Eller ställa sig i kassakön då kön är uppbyggd mer eller mindre på att kunna kontrollera och styra människor mer systematiskt, så att inte en kaotisk situation ska uppstå. Kösystemet är för oss väldigt normaliserad idag så att vi inte tänker på den alls och att den istället har blivit mer som en vana. (Börjesson & Rehn 2009 s.8–9)

Börjesson & Rehn 2009 har beskrivit vidare om maktdefinitionen i sin bok, *Makt* att

Lägg märke till att vi egentligen knappt alls talat om makt som något man *har*, utan som något man *gör*. Detta kan verka konstigt, eftersom man normalt pratar rätt mycket om makt som en egenskap eller som något som är bundet till en viss person. Man kan hänvisa till “dom med makt”, säger “hon har makt” och så vidare. Man pratar om att någon har makt över en annan, och att någon i en organisation inte har någon makt alls. Det är nästan som om makten skapar en serie roller, maktkostymer som vi antingen får oss tilldelade eller klär oss i. Samtidigt är det svårt om inte omöjligt att tänka sig makt i ensamhet. Makt är en term för något som händer mellan människor, även om den inte alltid handlar om direkt påverkan ansikte mot ansikte. Därför räcker det inte heller med att säga att det finns maktroller, för dessa får sin betydelse bara i den iscensättning dessa roller existerar inom. (Börjesson & Rehn 2009 s.18 - 19)

Makt är centralt i alla relationer precis som Robbins & Judge (2012) förklarar i sin bok, *Organizational Behavior*, de skriver att makt erhålls antingen genom att den tilldelas någon, till exempelvis via ett chefskap, eller genom att en person har kunskaper och erfarenheter som

gör att andra respekterar dennes åsikter och vilja. Det förra kallas formell makt och det senare för informell makt. (Robbins & Judge 2012, s.414 – 415)

Enligt min tolkning menar jag att Jessica har en formell makt därför att hon är en ordinarie personal på den här förskolan. Jag är vikarie och hamnar därför automatiskt som underordnad, eftersom jag befinner mig på hennes arbetsplats. Den makt hon utnyttjar är det inte säkert att någon har gett henne, utan kan vara självpåtagen. När man är ordinarie personal behöver man ha koll på allting, ordning i förskoleverksamheten, barngruppen och vikarierna. Vikarier ska följa förskolans regler och hjälpa till att underlätta vardagliga behov när förskolan saknar ordinarie personal.

Utifrån situationen i berättelsen använder Jessica den formella makt som hon har genom att säga till barnen att städa undan stolarna, eftersom hon anser att stolarna hamnat på fel ställe. Hon reflekterar inte över att hon avbryter barnen mitt i deras fantasifulla lek. Hennes reaktion är mer en impuls. Jag känner samtidigt att jag, med min längre erfarenhet, också kunde ha makt att agera så att barnen inte hade behövt avbryta sin lek.

Michel Foucault (1975) vill däremot inte acceptera denna traditionella definition av formell och informell makt utan anser att relationella maktbegrepp är någonting som uppstår i interaktionen mellan människor. (Foucault 1975, s.228f)

Jag har hämtat information om Michel Foucault (1926–1984) från Nilssons bok, *Foucault – en introduktion*. Foucault var en av 1900 - talets mest inflytelserika samhällsteoretiker men också en tänkare som arbetade i skärningspunkten mellan olika vetenskapliga och kulturella traditioner samtidigt som han ständigt ställde nya frågor kring vad det innebar att vara människa. På samma gång filosof och historiker, kulturanalytiker, samhällsdebattör och radikalpolitisk aktivist var han en gränsöverskridare som inte räds sig inordnas under hävdvunna kategoriseringar. (Nilsson 2008)

Roddy Nilsson (2008) har beskrivit Foucaults tankar kring maktteori. Bland annat där Foucault själv beskriver att ”makt ska studeras som något som cirkulerar i ett ständigt spel där olika krafter och verkningar griper in i varandra, omformas och upplöses.” (Nilsson 2008, s.86) Nilsson har ytterligare belyst detta. Han skriver också att ”Foucault understryker hur makt är något dynamiskt, någon som hela tiden befinner sig i förändring. Detta innebär också att styrkeförhållandena alltid kan förändras, de som är i överläge vid ett tillfälle kan vid ett annat hamna i underläge, och tvärtom. Sådana förändringar kan i princip ske varsomhelst och vara

resultatet av både medvetna handlingar och oavsiktliga eller oöverblickbara förändringar”. (Nilsson 2008, s.86)

7.2 Foucaults Panopticon-princip

Ett mycket formellt sätt att utöva makt på är det som demonstreras i Panopticon-principen. Panopticon är ett arkitektoniskt byggnadsverk skapats av Jeremy Bentham på 1700-talet i en fängelsebyggnad med detta namn. Michel Foucault (1975) har presenterat denna princip i sin bok *Övervakning och straff*, som ett disciplinerings verktyg för att styra folk och upprätta ordning.

Panopticonbyggnaden är en cirkelformad byggnad med celler i en ring runt ett vaktorn som placerats i mitten. (Se figuren på bilaga 1.) Cellerna har full insyn från vaktornet och allt som den intagne gör där kan observeras. Däremot kan de intagna inte se hur vaktornet är bemannat eller när just de observeras. Vakterna kan alltså se allt utan att själva synas. ”Han syns, men han ser inte; han är ett objekt om vilket information inhämtas, men han är aldrig subjekt i en kommunikation”. (Foucault 1975, s.233f) Detta leder till att den intagne disciplinerar sig själv hela tiden eftersom han inte vet när han är övervakad.

Ett exempel på självdisciplinering som vi alla har erfarenhet av och som har samma princip som Panopticon är hastighetsövervakningskameror. De disciplinerar genom att fortkörare bromsar ner hastigheten när de ser en sådan kamera.

I Panopticon, är fången ett objekt som blir iakttagen, men som inte kan kommunicera med någon. Han vet inte om han är övervakad nu eller inte. Det begränsar hans möjlighet att göra någonting överhuvudtaget. Han känner sig övervakad hela tiden. Det är samma sak med mig. Efter den händelse som jag gestaltar i berättelsen, känner jag också på mig att jag blir övervakad hela tiden. Detta även om jag egentligen inte vet om någon håller koll på mig för att se vad jag gör. Jag känner mig också begränsad i hur jag vågar agera i min roll eller i vilken grad jag vågar uttrycka mig om vad jag anser är rätt för barnen och förskoleverksamheten. Det är också en lärdom för mig att ta med mig för framtiden. Så vill jag inte att någon ska behöva känna sig, oavsett om denna person är en vikarie eller min kollega. De ska inte behöva känna att de har extra ögon på sig hela tiden och att deras röst inte är hörd.

Jag får hela tiden känslan av att det är någon som övervakar mig, men jag vet inte om det är någon som tittar just nu eller inte. Till slut får jag automatiskt en egen självövervakning. Jag vet att någon när som helst kan kontrollera mig och få koll på vad jag håller på med. Det påverkar vad jag gör eller hur jag hanterar olika situationer när jag känner mig övervakad och inte är fri för att ta egna initiativ, då begränsar man sig själv väldigt mycket. Detta trots att jag själv anser att jag har de lämpliga kunskaperna.

Utifrån Panopticons tankar ser jag att jag och barnen är i celler, medan Jessica sitter i ett övervakningstorn i mitten. Där kan hon övervaka och kontrollera oss hela tiden, utan att vi har någon aning om när hon bevakar oss. Efter att den här händelsen inträffade har jag fått känslan av att jag ständigt blir övervakad på allt jag gör. Det känns likadant på alla andra förskolor som jag har varit på. När man inte är ordinarie personal så har man alltid extra ögon på sig.

Jag har ju tänkt på Jessica som om hon satt i övervakningstornet i Panopticons fängelse och jag i en av cellerna. Det kan ju också vara så att hon uppfattar sig själv sitta i en av cellerna med sin chef och sina kollegor i övervakningstornet. Hon är ju ganska ny på jobbet och kan känna sig övervakad. Därför känner hon sig kanske tvungen att visa att hon snabbt agerar när hon ser att barnen leker med stolarna där de inte får göra det.

7.3 Aktörsroll och maktutövning

Mänskliga relationer utspelar sig på två sätt. Det ena är i det spänningsfältet mellan personliga förväntningar och anspråk. Det andra sättet är i det sociala hänsynstagandet och praktiska livs- och arbetserfarenheten. För att kunna hantera makt måste man utveckla färdigheter inom tre områden. Första området är i att utöva makt över sig själv i form av självbehärskning. Det kan också vara självkännedom eller självuppfostran. Andra området är kring det sociala, hur man kan förhålla sig till andra människors behov och syften med hjälp av hänsynstagande. Tredje området är mer konkret som rör ens livsuppgift, som till exempel i fråga om att kvalificera sig för ett yrke eller att ägna sig åt en arbetsuppgift man har funnit. (Glöckler 2000 s.11–12)

Goffman presenterar begreppet om olika roller, aktör och publik i rapporten, *jaget och maskarna- en studie i vardagslivets dramatik*. Där beskriver han att i vårt vardagsliv träffar vi många olika människor i olika situationer. Alla dessa situationer måste man avläsa för att kunna veta hur vi ska agera, om vi ska ta en aktörsroll eller en publikroll. Det kan gälla när vi möter människor vid mataffären, på arbetsplatsen eller på flygplanet. Man gör klart inför

varandra via kroppsspråk eller verbalt språk hur man skall börja skapa en interaktion med varandra. Det vill säga ”Individernas ömsesidiga inflytande på varandras handlingar och sätt att fungera när de befinner sig i varandras omedelbara fysiska närvaro. En interaktion kan definieras som all den interaktion som förekommer vid ett givet tillfälle när så eller så många individer befinner sig i varandras omedelbara närvaro. Man skulle lika gärna använda sig av beteckningen ett ’möte’. Ett *framträdande* kan definieras som den samlade aktiviteten hos en viss deltagare vid ett givet tillfälle som tjänar till att på ett eller annat sätt påverkar någon av de andra deltagarna.” (Goffman 1959, Omslag ff och s.23).

Enligt Goffman (1959) väljer vi alla olika fasader att agera utifrån i olika situationer som vi befinner oss i under dagen. Det är man själv som väljer sina fasader. Man kan även använda samma fasad i olika situationer. Om någon väljer en fasad som är en aktör, så kan den personen uppfattas som aktör i alla sammanhang och skiftar inte mellan rollerna att vara aktör eller publik. Aktören har en högre status än publiken. Goffman menar att om ”man kan använda sig av samma fasad för olika rutiner bör det påpekas att en given social fasad tenderar att bli institutionaliserad i så måtto att den ger upphov till abstrakta, stereotypiserade förväntningar, och den tenderar att anta mening och stabilitet oberoende av vilka specifika uppgifter som för tillfället råkar utföras i dess namn. Fasaden blir en kollektiv representation och en realitet av egen kraft.” (Goffman 1959, s.33)

Under leken var barnen aktörer och jag var deras passiva publik tills Jessica kom och tog över barnens aktörsroll. Hon vände rollerna så att barnen och jag blev hennes publik. Genom hennes aktörsroll påverkar hon både barnen och mig genom att tala om för oss att vi måste ställa tillbaka stolarna. Samtidigt i det här ögonblicket skulle jag också kunnat ta aktörsrollen och vänt henne till publik, genom att ta initiativet från henne och försvara vår lek. Jessica har en väldigt stark aktörsroll, både inför mig och barnen. Hon skiftade inte heller sin roll till publik genom att fråga oss lite vad vi håller på med och vad vi har för syfte med stolarna. Då är det svårt att vända henne till vår publik, eftersom hon har makt över oss alla genom att hon är deras pedagog och dessutom ordinarie när jag bara är vikarie.

Men samtidigt hade jag kunnat resa mig upp och gå åt sidan med henne för att ta en diskussion. Jag kunde berättat för henne vad vi håller på med och talat om för henne att barnen har lekt så fint och att de här stolarna behövs då de ingår i deras lek. Det vore därför synd att bara avbryta deras lek. Jag hade också kunnat säga till henne att jag kan säga till barnen att de ställer tillbaka

stolarna på sin plats efter leken. Samtidigt kunde jag passat på att be om ursäkt för att jag tillät barnen att leka med stolarna när de egentligen inte får göra så.

Efter det är det Jessicas val om hon vill fortsätta att hålla kvar sin aktörsroll genom att fortfarande vilja att barnen ska sluta sin lek och plocka undan stolarna eller acceptera en publiks roll och låta mig vara en aktör, lyssna på mig och låta barnen leka vidare. Då är det hennes val vilken fasad hon väljer. Om jag hade tagit makten genom att ta en aktörsroll så hade jag ställt henne i en situation där hon fått välja vilken fasad hon antar. Vilket Goffman påpekar kan upplevas svårt "Eftersom det brukar vara så att fasaderna väljs och inte skapas måste vi räkna med att det uppstår svårigheter när de som ska utföra en given uppgift tvingas välja en lämplig fasad åt sig själva bland de många olika alternativen." (Goffman 1959, s.33)

Jag har ett dilemma med att välja min fasad när hon säger till barnen skarpt att de ska ta in stolarna. Jag har svårt att välja om jag vill fortsätta vara passiv eller ha en mer aktiv fasad, genom att ställa mig upp och prata med henne. För att använda Goffmans uttryck väljer jag att vara tyst istället. Jessica väljer en fasad som agerande och tvingar oss nästan in i våra publika roller. Åtminstone upplevs det för mig svårt att påverka hennes beslut, särskilt eftersom allt går väldigt snabbt. Hon ger inte något utrymme att agera på något annat sätt än att bara göra som hon säger. Det är väldigt svårt för mig att välja en annan fasad, än att ta den passiva fasaden.

När individen befinner sig tillsammans med andra fyller han på ett karakteristiskt sätt sin aktivitet med tecken som dramatiskt belyser och framhäver de bekräftade fakta som i annat fall skulle vara fördolda eller otydliga. För om individens aktivitet ska bli meningsfull för andra måste han mobilisera sin aktivitet så att den under interaktionen uttrycker det han vill förmedla. Den agerande kanske inte bara tvingas att ge uttryck för sin föregivna kapacitet under interaktionen, utan också att göra det bråkdelen av en sekund. (Goffman 1959, s.35)

När Jessica pekar med hela handen och höjer sin röst när hon säger till barnen andra gången förstärker hon sitt uttryck. Hon visar ett allvarligt ansiktsuttryck för att påvisa att barnen måste lyda hennes order. Eftersom situationen händer så väldigt snabbt hinner jag inte tänka färdigt på hur jag ska agera. Det gör att jag heller inte hinner välja min fasad för att hjälpa barnen att lösa problemet. När hon pratat färdigt så går hon vidare och lämnar inte något utrymme för mig eller barnen att välja någon fasad. Jag hinner inte fånga hennes uppmärksamhet. Först efteråt finns en tanke på att jag skulle gjort på ett annorlunda sätt. Det kanske Jessica också hade gjort om hon hade tänkt efter före sitt agerande. Hon kanske inte heller ville ha agerat så direkt som hon gjorde, utan att tänka igenom konsekvenserna av sitt agerande för barnen eller mig.

Hon kanske också kände sig osäker på sitt beslut. Eftersom hon agerade så snabbt kanske hon måste hålla fast vid sitt beslut trots att hon känner på sig att hon har fattat fel beslut. När hon agerar direkt kanske hon bara ser stolarna som hamnar på fel ställe utan att ta reda på bakgrunden. Hade hon satt sig in i situationen kunde hon ha tagit lite hänsyn till oss innan hon fattat sitt beslut. Kanske tycker Jessica att jag gör fel genom att tillåta barnen göra saker som de inte får göra i vanliga fall. Hon är kanske väldigt osäker i sin roll och vågar därför inte säga till mig att vi inte ska låta barnen leka med stolarna alls. Istället vänder hon sig mot barnen och säger till dem. Hon väljer att ta en omväg för att ge informationen till mig för att inte konfrontera mig direkt.

I stundens ögonblick händer saker och ting väldigt snabbt. Jag hinner själv inte tänka ut eller reflektera ordentligt. Dessutom satt jag bara där och vara passiv och iakttog händelsen med förvåning. Jag var bara paff, mållös och hade inget att säga om vad det var som hände. Jag kände mig lika förvirrad som barnen. Detta trots att jag hade en position som gav mig möjligheten att säga till Jessica att jag är med barnen och att jag har koll på dem och vi håller på att leka här. Jag kan säga till dem senare när de har lekt färdigt att de ska plocka undan stolarna och ställa tillbaka dem i lekstugan.

7.4 Statusväxling

Jag anser att det finns två regler som står emot och kolliderar med varandra. Det är mellan läroplanens lärandemål och denna förskolas lokala regler. I läroplanen står det att barnen skall få utveckla sin egen fria lek. Det framgår också att ”Lek är grunden för utveckling, lärande och välbefinnande. För barn är det lek i sig som är viktigt. I lek får barnen möjlighet att imitera, fantisera och bearbeta intryck. På så sätt kan de bilda sig en uppfattning om sig själva och andra människor. Lek stimulerar fantasi och inlevelse. Lek kan också utmana och stimulera barnens motorik, kommunikation, samarbete och problemlösning samt förmåga att tänka i bilder och symboler. Därför är det viktigt att ge barnen tid, rum och ro att hitta på lekar, experimentera och uppleva.” (Skolverket 2018, s.8)

Förskolan, eller åtminstone någon ur personalen, har regler om att förskolans inventarier inte får användas och tas ut för att lekas med på gården. Struktur och regler skall alla förskolor ha för att kunna hålla ordning och bygga upp en bra verksamhet. Ibland kan det också vara bra att se mellan fingrarna på vissa regler om det inte stör förskoleverksamheten eller blir besvärligt för något eller någon. Detta kan gälla till exempel om barnen vill ha filtår för att bygga upp en

koja när de har den fria leken inomhus eller för att ha stolarna i sin lek, som i mitt fall i händelsen. Jag tror att alla pedagoger vill att alla barnen ska känna sig trygga och trivas på förskolan. Det är därför bra om pedagoger kan växla mellan olika statusar för att veta och känna till när de bör växla upp eller ner sin status i sina roller som ledare, lärare och lekkamrater.

Johnstone (2015) har påpekat för sina teaters elever att det är bra om de kan växla status genom att låta dem elever öva att spela olika roller på scenen under lektionen. Då får de leva sig in i känslor ur olika perspektiv vid olika status. Samtidigt anser Johnstone också att i verkligheten har många svårt att växla sin status därför att ”människor föredrar en viss status, att de tycker om att vara låga eller höga och att de försöker manövrera sig själva in i de positioner som de föredrar.” (Johnstone 2015, s.54)

Jag gör en statusväxling gentemot barnen genom att jag inte leder leken. Jag väljer här istället att vara på samma nivå som barnen genom att vara deras lekkamrat. Till och med kanske lägre nivå än dem, där de får styra leken hur de vill och jag bara hänger med och iakttar lekens utveckling. Barnen är aktörer och jag är publik: Johnstone skriver att status är en användbar term, ”förutsett att man förstår skillnaden mellan den status man är och den status man spelar”. (Johnstone 2015, s. 45) Barnens status upphör när Jessica sedan kommer in och tar över deras status som aktör. Jessica kliver in i situationen och tar högsta status utan att ha någon inblick i vad som pågår. Här skulle jag kunna växla min status genom att göra ett val och lämna min låga status, gå förbi barnen och gå upp till hennes nivå med min status, prata med henne och ge henne mera information om vad vi håller på med samt påvisa för henne hur viktig leken är.

Johnstone beskriver tre typer av lärare i sin bok, *Impro: improvisation och teater*. Den första läraren tycker alla om men kan inte hålla ordning i klassen. Den läraren har svårt för att säga till eleverna och låter dem göra nästan vad som helst för att få en acceptans och få ingå i deras tillhörighet. Han är beroende av elevernas acceptans och vågar inte säga till i rädsla för att uteslutas från elevernas tillhörighet och därmed tappa den lilla status han har. Den andra läraren rör sig med mer auktoritet. Han är inte omtyckt men är hård och rättvis. Regler är till för att följas, men han bestraffar aldrig någon. Han har en utmärkt ordning i klassrummet. Alla har en form av respekt då han sätter skräck i en med sin genomborrande blick. Han går med långa steg och är rak i ryggen med fast blick. Den tredje läraren är mycket älskad och omtyckt. Det beror på att han är väldigt jordnära, skojar mycket och har lätt för att le. Men ändå kan han skapa en magisk stillhet i klassen och upprätthålla en utmärkt ordning. Han är rak i ryggen men samtidigt avslappnad och går ledigt. (Johnstone 2015, s. 43 - 44)

Johnstone påstår att den första läraren var en inkompetent lågstatusspelare. Han hade många onödiga gester, skämdes av minsta anledning och var inte bekväm av sig i klassrummet. Den andra läraren som alla var rädda för var mer en tvångsmässig högstatusspelare. Men den tredje läraren var en statusexpert, han anpassade sin status till omgivningen och i sitt bemötande med stor skicklighet. Han kunde hantera vilken situation som helst genom att växla och anpassa sig mellan statusnivåerna. Han kunde skoja med eleverna på samma nivå som de skojade, men samtidigt kunde han behålla sin status som lärare och mer auktoritära roll. (Johnstone 2015, s. 44)

Angående olika status hos lärarna så finns det självklart alla typer av pedagoger inom förskolan också, såsom Johnstone nämnt ovan. Jag önskar att jag kunde vara den pedagogen med statusexpertis, men det finns ingen som kan bli expert på en gång. Min tolkning är att om man ska kunna vara statusexpert så krävs det mycket mera kunskaper, erfarenheter och en större trygghet. När jag har allt det här så kan jag förhoppningsvis bli statusexpert i framtiden. Men just nu får jag medvetet öva fram det och försöka undvika att hamna i en låg eller hög status och istället försöka ligga där emellan. Därför att "varje tonfall och varje rörelse inbegriper en status och att ingenting sker av en slump eller egentligen >utan motiv <. (Johnstone 2015, s. 41) Berättelsen visar att jag har tagit en roll som lågstatusspelare, därför att jag tillåter att barnen leker med stolarna. Jessica kanske befinner sig i en roll som högstatusspelare när hon tar den auktoritära rollen mot barnen och indirekt mot mig. Både jag och Jessica behöver mer tid för att nå fram till att bli pedagoger med den statusexpertis som vi önskar oss.

7.5 Vidare reflektion över händelsen

Utifrån min berättelse har jag reflekterat över följande. Jag väljer att inte gå in i en konflikt inför barnen. Samtidigt så vågar jag inte heller ta någon diskussion med Jessica i efterhand, på grund av att jag är underordnad som vikarie. Vid närmare eftertanke kanske jag ändå borde ha tagit en diskussion med Jessica lite senare. Jag kunde ha berättat lite om mitt perspektiv på hur jag tänkte och varför jag tillät barnen att ta ut stolarna att leka med.

Om jag försöker se händelsen ur Jessicas perspektiv kanske jag kan förstå henne bättre. Det är inte lätt att vara ny och ha många funderingar och ansvar att tänka på. Gustavsson (2000) har lyft fram tankar om *livsvärldens sociala natur* i sin bok, *Kunskapsfilosofi, tre kunskapsformer i historisk belysning*. Där skriver han mycket om att

”I det vardagliga livet omges vi av uppfattningar som det råder överensstämmande tolkningar om. Men hur gör vi med dem som råder delade meningar om? Att kunna förstå en annan människa, hennes tolkningar och ståndpunkter, innebär att vi sätter oss in i och ”tar den andres perspektiv. Den formen av förståelse måste vara ömsesidig. Jag tar ditt perspektiv och du tar mitt.” (Gustavsson 2000, s.77)

Kanske dömde jag Jessicas agerande för fort när hon avbröt barnens lek. Jag har ofta upplevt att det på de flesta arbetsplatser är ordinarie personal inte så intresserade av att bekanta sig med vikarier. De verkar inte vilja lägga energi på någon som kanske inte blir kvar. Detta har gjort att det är svårare för mig att lära känna personalen, samtidigt som jag medvetet lägger mer tid på barnen istället. Jag vet ju att vi alla som arbetar på förskolan menar väl. Vi har som gemensamt mål att alla barn ska få ha det så bra som möjligt under sin vistelse i förskolan. Samtidigt vill man upprätthålla de ordningsregler som finns. Jessica tänkte nog bara på att ha ordning på stolarna. Med sin tillsägelse avbröt hon dock barnens fantasilek och råkade även omedvetet trampa på mina tår. Om hon hade haft bättre kunskap om hur viktigt det är med barnens kreativa lekar, så skulle hon kanske ha prioriterat barnen mer än att hålla ordning på stolarna.

Jag önskar att jag hade tagit initiativ till en diskussion med Jessica. På grund av min personlighet är jag dock som person också ganska försiktig och tystlåten av mig. Det gjorde att jag inte vågade ta upp en diskussion med Jessica. Samtidigt tycker jag att det inte är bra med ett direkt agerande inför barnen utan att ha hunnit reflektera. Jag önskar att jag vågat ta upp den här händelsen med henne och reflekterat tillsammans med henne om det verkligen var viktigt att stolarna ska vara i lekstugan och hur hon ser på barnens lek och så vidare. När man gör samma sak gång på gång under lång tid utan reflektioner eller kunskap kan det påverka både barn och pedagoger som befinner sig i förskolan. Händelser liknande den här förekommer hela tiden i förskoleverksamheten. Det är därför viktigt att vi gemensamt skapar ett förhållningssätt och öppet diskuterar hur vi ska få fram det gemensamma agerandet på varje arbetsplats. Det gäller bara att våga ta upp diskussionen med varandra på ett bra sätt. “För att vi ska lära oss av erfarenhet krävs att vi tänker igenom vad vi eventuellt borde ha gjort annorlunda. Reflektion blir på så sätt en viktig del av praktikerns utvecklande av sin kompetens.” (Thomassen 2007, s.37)

Jag har, som vikarie, inte så mycket krav på mig, ansvar, stress och oro som de ordinarie pedagogerna har. Då är det kanske lättare för mig att prioritera barnens lek och fantasi. Det blir enklare för mig att bara se situationen ur mitt eget och barnens perspektiv, utifrån det jag har lärt mig under utbildningstiden till förskollärare och mina år av erfarenhet. Jag tyckte det var spännande att se barnens lekutveckling och få möjlighet att följa deras lekfasor. Jag har höga tankar om att vi alla pedagoger som arbetar inom skolan försöker ge barnen de bästa förutsättningarna till lek på många olika sätt och även skapa en stimulerande miljö som läroplanens strävandemål uttrycker som

”Barnen lär sig genom lek, socialt samspel, utforskande och skapande men också genom att iaktta, samtala och reflektera. Barnens lärande kan bli mångsidigt och sammanhängande om arbetssätten varierar och miljön är utmanande och stimulerande samt locka till lek och aktivitet. Utbildningen ska ge utrymme för barnens egna initiativ, fantasi och kreativitet. Barnen ska kunna växla mellan olika aktiviteter under dagen, både utomhus och inomhus och i varierande miljöer.” (Skolverket 2018, s.11)

Jag och Jessica har olika roller på förskolan. Jessica är ordinarie pedagog och jag är bara vikarie. Det gör att jag inte har lika stor makt som Jessica. Jag är bara gäst på hennes arbetsplats och det kan vara därför Jessica inte ger mig samma respekt som hon brukar ge sina ordinarie kollegor. Det kan också vara så att hon kanske bara gör det på ren impuls när hon ser att stolarna hamnat utanför lekstugan. Då glömmer hon bort att jag och barnen håller på att leka och avbryter oss mitt i leken. Hur skall en vikarie kunna ta upp synpunkter på verksamheten utan att det känns som alltför negativ kritik? Jag är helt medveten om att jag behöver respektera regler och strukturer som ordinarie personal har på olika förskolor. Men det händer väldigt ofta att jag ser brister. Hur kan jag gå tillväga för att tala om det för dem? Kommer de att lyssna på mig då jag märkt att de flesta verkar anse att vikarier inte har några kunskaper?

Tänk om Jessica bara kunde ha släppt det där med att stolarna ska vara på sin plats och låta barnen fortsätta leka. Hon skulle kunnat tala med mig innan hon stoppade leken eller gett barnen en signal innan det var dags för mellanmål, så att barnen skulle hunnit leka färdigt och sedan städat efter sig, eftersom barnen befinner sig så inne i sin lek. ”I lek, precis som i kreativt arbete, ger vi oss hän, förlorar oss. Barn är som uppslukade, de varken ser eller hör. Inget annat existerar än de inre föreställningarna och transformationerna. Medvetandetillståndet utmärks av hundra procentig koncentration och hängivelse. Att ge sig hän är att glömma sig.”

(Knutsdotter Olofsson 2017, s.19) Det som Knutsdotter Olofsson säger upplever jag stämmer helt överens med den upplevelsen som jag hade i den här händelsen.

Utifrån det problem som jag har i mitt dilemma skulle jag kunnat hantera det på ett annat sätt om jag hade varit ordinarie pedagog och arbetade på samma ställe som Jessica. Då skulle jag vågat ta diskussionen på ett helt annat sätt, eftersom jag då skulle vara på samma statusnivå som henne. Kanske skulle jag till och med ha lite högre status med min högre utbildning och längre erfarenhet. Men just nu hamnar jag som underordnad i förhållande till henne och kan inte öppna diskussionen på samma sätt.

Jag funderar på att lämna min tjänst som ambulerande vikarie och ta en ordinarie tjänst istället med lika mycket ansvar och krav som Jessica säkert upplever att hon har idag. Jag kanske också skulle falla in i en liknande situation som henne om man får samma ansvar och arbetsstress som hon kanske hade. Då kanske jag hamnar i stresskonan och får ett tunnelseende i situationen. Det vet jag inte. Men mitt arbete som vikarie ger mig möjlighet att se många brister inom förskoleverksamheten och jag kommer att försöka ta med mig den kunskapen som en lärdom i mitt vidare arbete. Bristerna som jag nu får se kan hjälpa mig reflektera och resonera om olika händelser.

Bakgrunden till att hon körde över mig under barnens fria lek, kan vara att jag inte har fått någon form av introduktion kring de olika regler som finns på arbetsplatsen. Till exempel om de lokala reglerna. Det gör att jag inte känner till hur saker och ting fungerar och hur det går till i det vardagliga arbetet. Det är en aspekt på hur mitt dilemma uppstod.

Jag kanske också har makt från mina tidigare erfarenheter och min utbildning. De hade varit bra att ta upp diskussionen med henne, men jag gjorde inte det. Jag kände att hennes makt var för stark att stå emot. Jag befinner mig också på "hennes" förskola, vilket gör hennes makt större än min. Detta trots att jag vet från mina tidigare erfarenheter hur viktigt det är med den fria leken för barnen. Jag har upplevt mitt dilemma som distraherande för att jag har så höga tankar kring barnens läromål och behov av den fria leken för att de ska utvecklas mer självständigt. Det kan vara genom att undersöka och upptäcka fantasivärlden med egna händer eller tillsammans med kompisar. Med att låta dem vara självständiga under uppsikt så kan de få "förmågan att reflektera över sitt eget tänkande och lärande kallas metakognition. När barnen börjar med intresselekar växer också deras metakognitiva förmåga. De planerar själva sina aktiviteter och de diskuterar dem på ett relativt abstrakt sätt med sina kompisar. De blir

medvetna om vad de inte vet om sitt intresseområde och de söker aktivt efter ny kunskap.” (Jensen & Harvard 2009, s. 52)

Vidare lyfter Jensen (2013) fram ytterligare positiva effekter av lek än de som jag redan har nämnt. Han skriver om rekreationsteorin i sin bok, *Lekteorier* att ”Rekreationsteori går ut på att återhämta sig genom lek. Effekterna av lek enligt denna teori är helt enkelt att barnet blir utvilat och avstressat. På kort sikt blir barnet även fokuserat av att få leka. På lång sikt kan det ge positiva hälsoeffekter att få komma undan alla aktiviteter som dras in i, all stress och alla krav, samt allt överflöd av information som sköljer över oss. Leken kan fungera som en fristad dit vi kan söka oss ibland när det blir för mycket runt omkring.” (Jensen 2013, s.35)

Den fria leken, som jag har fått lära mig om både i min utbildning, av mina erfarenheter och även från läroplanen, visar på hur viktig den är och att man bör ge barnen tid, rum och tillgänglighet att genomföra sin fria lek. I verkligheten ser jag nu att deras entusiastiska lek kan bli störd av minsta lilla sak. Den kan till exempel störas av de oskrivna reglerna, det vill säga med att stolar ska vara i sin ordning, som jag upplever i min berättelse. Makten påverkar min möjlighet att vara en bra pedagog. Möjligheten att göra ett bra jobb påverkas därför av hur maktrelationerna ser ut.

Jag vet och är medveten om hur jag skulle vilja göra och hur jag ska hantera situationer, barn, strukturer och rutiner. Dock har jag som vikarie en ganska begränsad möjlighet att påverka situationen. Jag tycker det är väldigt svårt att arbeta som vikarie när jag ser brister och hur andra pedagoger agerar eller hanterar barnen på ett sätt som hamnar utanför läroplanens mål. Hur ska jag som vikarie tala om detta för dem, utan att såra dem eller trampa dem på tårna?

Jag har själv bakgrund och erfarenhet från att vara både ordinarie personal och vikarie. Därför har jag befunnit mig både uppe och nere i maktrelationernas hierarkier. Hur kan jag använda mig av den här erfarenheten i framtiden med de båda perspektiven som jag har upplevt? Jag skulle kunna dra nytta av dessa erfarenheter för att på ett konstruktivt sätt reflektera på hur jag skall agera i framtiden.

Oavsett hur länge man arbetet inom ett område, vet jag att det alltid dyker upp nya situationer som man inte varit med om innan. Då man skall lösa dessa får man utnyttja sina erfarenheter från andra, kanske liknande, situationer och den kunskap man förvärvat tillsammans med en nypa sunt förnuft. Man blir aldrig fullärd och utifrån dessa nya situationer får vi hela tiden lära oss nya saker. ”Våra antaganden och teorier om samband i det vi erfar är inte nödvändigtvis

riktiga, utan vi måste med hjälp av förnuftet kritiskt pröva våra förväntningar.” (Thomassen 2007, s.89)

7.6 Varför avbryts leken?

Jag kände och hörde på Jessicas röst när hon sa till barnen att de ska lämna tillbaka stolarna i lekstugan att hon inte var arg. Hon verkade bara vilja ha ordning på stolarna och att de skulle vara på sin plats i lekstugan. Jessica har bara en kort tids erfarenhet och inte hunnit få så mycket kunskap ännu. Det kan vara därför hon försöker att ha kontroll och göra som de andra kollegorna gör, som har jobbat på det här stället under mycket längre period. Kanske har flera av de kollegor som Jessica har haft som förebilder varit stränga pedagoger, som hon har lärt sig av. De vill hålla ordning och vill att barnen ska respektera regler till exempel den med att de inte får flytta runt eller ut saker, från den plats som de borde befinna sig på. Samtidigt kan det vara stress och press med höga krav som gör att man kan glömma bort det viktiga uppdraget som barnens lärande är. Det kan verkligen påverka vår kapacitet att hantera vissa situationer.

Det kan också vara så att Jessica tänkte på hur stressigt det kommer att vara inför städningen av gården. Om alla barnen på gården tar fram saker samtidigt utan att städa upp efter sig räcker tiden oftast inte till. Pedagoger är oftast för få i förhållande till antal barn. Det kan bero på underbemanning eller frånvaro av olika skäl, såsom hög belastning eller tuff-arbetsmiljö. Detta är några exempel på sådant som påverkar pedagogernas tidsramar för att hantera vardagen. Det kanske kan förklara Jessicas agerande. För att underlätta för sig så kanske hon sa till att barnen att de skulle sluta leka istället för att hon skulle få städa ett slagfält med leksaker i en stressig miljö. Hon kanske inte förstår eller har tillräcklig erfarenhet ännu för att förstå att hon kanske har avbrutit ett viktigt stadium i barnens utveckling med den fria leken.

Jessica har sin barnskötarutbildning längre tillbaka i tiden och har inte jobbat inom förskolan tidigare. Hon valde att arbeta som administratör många år på ett hotell innan hon bestämde sig att börja arbeta på en förskola. Jessica är därför ganska ny på sin arbetsplats. Det kan vara en anledning till att hon anstränger sig extra för att lära sig vara en bra pedagog och en bra medarbetare på förskolan, genom att försöka komma ihåg alla rutiner, regler och förskolans arbetssätt. Lärande brukar ta sin tid och det går oftast i sin egen takt. Jag tror att både Jessica och jag kommer lära oss att bli bra pedagoger, medarbetare och även bra ledare i framtiden genom att använda våra erfarenheter, kunskaper och praktisk klokhet som Gustavsson (2000) beskriver att ”Praktisk klokhet, *fronesis*, som alltså består i förmågan att möta konkreta

situationer med lyhördhet och fantasi. Den kunskapen innefattar en god uppfattning om de konkreta och komplexa detaljer som ingår i situationen. För att göra en klok bedömning krävs ett slag av rådighet men också i att välja de handlingar som är de bästa i förhållande till den konkreta situation vi befinner oss i”. (Gustavsson 2000, s.189–190)

8. Slutord

Arbetet med att skriva den här uppsatsen har inneburit reflektioner från många olika perspektiv om makten och dess utövning, samt kring den position som jag själv intog och gavs i relation till Jessica. Jag känner att jag förstår mitt eget beteende bättre nu och kanske även Jessicas. Nu vet jag vad jag vill ta med mig in i mitt arbete som förskollärare. Mina reflektioner har också lett mig till att bättre kunna se att det kan vara svårt att undvika negativa sidor av en roll. Samtidigt så inser jag att om man kan föra en kommunikation så är det faktiskt en viktig aspekt i alla sammanhang. Om jag och Jessica skulle ha vågat kommunicera med varandra så kunde det ha funnits en möjlighet att vi hade kunnat hindrat ett sådant här dilemma. Vi kanske skulle ha haft mer förståelse för varandra. Det är dock inte så lätt för mig eftersom jag är ganska blyg, tystlåten och har med mig den annorlunda bakgrund angående maktrelationer som jag är uppväxt med i mitt hemland. Det gör att det blir så svårt för mig att våga ta upp en diskussion med Jessica innan jag känner mig trygg med henne. För Jessica kanske det inte heller var så lätt att ta upp en diskussion med mig, antar jag. Hon är så pass ny på jobbet och har så mycket att ta reda på samtidigt. Det kan inte ha varit så lätt för henne att se alla brister på en gång, då allt lärande tar sin tid. Jag och Jessica behöver tid att arbeta in våra svaga sidor som vi har. Jag är helt medvetande om att jag har en helt annan kultur än vad vi har här i Sverige, så det händer många gånger att det blir en kulturkrock för min del. Jag tar tid på mig med att lära mig och försöka smälta in i den svenska kulturen och samhället. Jag är mycket tacksam för att erfarenheterna och utbildningen på Södertörns högskola formar mig till någon jag alltid har önskat att vara. Det jag vill säga är att jag vill ta för mig mer, våga ta upp diskussioner med chefer och alla överordnade, men också känna mig trygg och bekväm med mina nyvunna och gamla kunskaper som har finlipats mer.

Nu när jag blir färdigutbildad förskollärare har jag min legitimation från en gedigen utbildning att falla tillbaka på när jag väljer hur jag skall agera i olika situationer. Jag vet mycket mer vad jag ska tänka på nu och har en bredare kunskap och perspektiv på hur vikarier och annan ny personal ska hanteras i framtiden. Jag vill att de skall inkluderas och omfattas av samma

värdegrund som vi har på förskolan jag arbetar på. Jag kommer också tänka mer på att folk inte ska behöva känna att de är övervakade hela tiden eller att de känner att de inte har någon frihet att göra det de själva känner är rätt. Samtidigt kan jag dra nytta av de nya idéer, funderingar och tankar som ny personal vill framföra, då man oftast blir hemmablind och van vid vad man sedan tidigare har på förskolan. Därför är det viktigt med nya perspektiv sett med andra ögon som kan lyfta fram förbättringsförslag man själv inte har sett.

När dagen är slut borde alla förskolor ha ett utvärderingssamtal med vikarierna, där man får höra om hur de har upplevt dagen. Det räcker med att ta några minuter för att fånga upp synpunkter från vikarierna. Samtidigt så kan ordinarie personal passa på att ge feedback till vikarierna om vad de har gjort bra och vad de kan behöva tänka på till nästan gång eller ta med sig i sitt bagage inför nästa arbetsplats. Jag tycker det kan vara guld värt med att få deras olika perspektiv från verksamheten. Genom de här samtalen så kan kanske den ordinarie personalen och vikarierna känna sig lite mer bekväma efter att ha fått föra en öppen diskussion med varandra. Gör man sådana samtal till en rutin varje dag, kan det underlätta för alla inblandade så att de kanske vågar ta upp olika frågor framöver. Känner man sig trygg så vågar man öppna upp sig mer, samtidigt som det kan vara ett bra sätt att förstärka relationerna sinsemellan. Det som kommer fram i dessa samtal kan sedan tas upp på avdelningens personalmöten för reflektion och eventuella förändringar.

Reflektion innebär att stega tillbaka och gå ut ur sin roll för att se på situationer ur andra perspektiv. Utifrån reflektionen kan man sedan se vad man själv bör göra annorlunda. Man kan ta tillvara på lärdomar, erfarenhet och kunskap som vi upplever i vårt vardagliga arbete. Vi som arbetar på förskolan träffar många olika typer av barn, vårdnadshavare, kollegor, och chefer. Vi kommer i väldigt nära kontakt med alla dessa på grund av att alla ska medverka till att bygga upp bra relationer och samarbeta för att nå de gemensamma grundmålen för förskolan.

Man lär sig något varje dag om man tar sig tid till att göra en kort reflektion över sitt eget agerande och de handlingsmöjligheter som man har haft. För att kunna bygga upp en bra kunskap och erfarenhet gäller det att vara modig, flexibel och ha ett öppet sinne. Om man inte vågar vara kritisk mot sig själv eller sina handlingar och inte vågar blicka tillbaka och erkänna sina brister så är det svårt att utvecklas.

De som driver förskoleverksamheter ska ta tag i det här problemet. Man behöver ha någon typ av introduktion när det kommer någon ny. Vi kan då tala om vad som är viktigt och de främsta målen som förskolan har och vilka förväntningar vi har på vikarierna. Vi skall ta oss tid att tala om detta, eller ha en tydlig och uppdaterad informationspärm för vikarier, vilket brukar kallas ”vikariepärm”. Samtidigt borde vikarier få lite tid på sig för att läsa igenom pärmen och ta del av viktig information innan de börjar sitt arbete på förskolan.

Tack vare förskolläro-utbildningen, alla reflektioner, samtal och kommentarer från både lärare, klasskamrater och handledare har jag fått lära mig mycket och se nya perspektiv på hur jag har agerat i olika situationer. De misstag som jag har gjort tidigare blir nu till lärdomar, som jag kan använda mig av framöver. De reflektioner som jag gjort utifrån min berättelse hjälper mig att förstå och se det som händer ur många olika perspektiv. Dessa erfarenheter jag nu har fått, känner jag har utvecklat mig mycket mer. Nu kommer jag att reflektera över vad som sker och kring vad jag har gjort, så ofta jag får tillfälle till det.

Det finns något som Astrid Lindgrens figur farbror Melker säger i Saltkråkan, som jag tycker innehåller ett positivt budskap, som kan användas som ett mantra. Det kan också påminna oss om att leva idag som vår sista dag, bara vara glad i nuet och göra det bästa av dagen som Astrid Lindgren har uttryckt sig: “Denna dag ett liv” - betyder att man ska leva just den här dagen som om man bara hade en dag i sitt liv. Man ska ta vara på vartenda ögonblick och känna att man verkligen lever.” (Astrid Lindgren se Öhman & Lindgren 2015, s.48)

Referenslista

Alsterdal, L (2014). *Essäskrivande som utforskning*. I: Burman, A. (red.) Konst och lärande: Essäer om estetiska lärprocess. Stockholm: Södertörn högskola

Bech – Karlsen, J (1999). *Jag skriver, alltså är jag – En bok för fackskribenten som vill berätta*. Lund: Studentlitteratur

Börjesson, M & Rehn, A (2009). *Makt*. Stockholm: Liber

Foucault, M (1975). *Övervakning och straff* (Svensk översättning av C G Bjurström). Lund: Arkiv förslag

Glöckler, M (2000). *Makt i mellan mänskliga relationer*. Järna: Telleby bokförlag

Goffman, E (1959). *Jaget och maskerna: en studie i vardagslivet dramatik* (Svensk översättning av Sven Bergström). Stockholm: Prisma

Gustavsson, B (2000). *Kunskapsfilosofi- Tre kunskapsformer i historisk belysning*. Stockholm: Wahlström & Widstrand

Hammarén, M (2005). *Skriva: en metod för reflektion*. Stockholm: Santérus

Jensen, M (2013). *Lektorier*. Stockholm: Studentlitteratur.

Jensen, M. och Harvard, Å. (red). (2009). *Leka för att lära: utveckling, kognition och kultur*. Lund: Studentlitteratur AB

Johnstone, K (2015). *Impro – improvisation och teater* (Svensk översättning av Björn Samuelsson). Riga: Improvisationsstudion förslag

Knutsdotter Olofsson, B (2017). *Den fria lekens pedagogik: Teori och praktik om fantasileken*. Stockholm: Liber

Nilsson, R (2008). *Foucault – en introduction*. Lund: Égalité

Robbins, Stephen P. & Judge, Timothy A. (2012). *Organizational Behavior edition 15*. United States of America: Pearson

Skolverket (2018). *Läroplan för förskolan*. Stockholm: Skolverket

Thomassen, M (2007). *Vetenskap, kunskap och praxis: introduktion i vetenskapsfilosofi*. Malmö: Gleerups

Öhman, S & Lindgren, A (2015). *Astrid Lindgren, Vet du Vad? – Klassiska, kluriga och kloka citat*. Stockholm: rabén&sjögren

Forskningsetiska principer
inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning
<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

Bilaga 1. Panopticons byggnad. Hämtad 2019-11-12 från
<https://en.wikipedia.org/wiki/Panopticon>

Bilaga 1

